

Cijenjeni čitatelji,

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, na našu zamolbu, doniralo nam je dva kompjutora i printer. Sretni smo što su se odazvali i pomogli nam.

Dana 3. rujna 2004. HUD je prisustvovao sastanku Komisije za osobe s posebnim potrebama i pozvani smo da aktivno sudjelujemo na 2. okruglom stolu OPP koji će se održati u Zagrebu, u ožujku 2005. g.

Dana 22. rujna 2004. g. u Šibeniku se održala 34. skupština Hrvatskog knjižničarskog društva. Udruga je prijavila poster na kojem su prezentirane sve naše aktivnosti. Lijepo je primljen i pobudio je pažnju.

Tjedan od 27. rujna – 2. listopada proglašen je Tjednom društvene svijesti. Zahvaljujemo majci dječaka koji ima disleksiju koja se angažirala i pomogla nam da u Zaboku u knjižnici cijeli tjedan bude obješen plakat udruge, a zainteresirani su mogli uzeti naš promotivni materijal.

Dana 5. listopada HUD i izdavačka kuća "Ostvarenje" predstavila je knjigu Ines Galić-Jušić "Djeca s teškoćama u učenju" Rad na spoznajnom razvoju, vještinama učenja, emocijama i motivaciji. Knjigu se može naručiti na broju 044-732-228; 732-230 u "Ostvarenju".

Dana 6. studenog imali smo Savjetovanje. Predavali su; prof. Sanja Jusufbegović, psiholog Izloženost djece sa dislektičnim teškoćama različitim vidovima zanemarivanja i zlostavljanja i mr.sc. Jelena Kuvač: Logopedija i psiholingvistika: Jesu li u suglasju? Podsjetili smo se na knjigu- priručnik "Dijete s teškoćama u učenju" prof. Ines Galić- Jušić.

Hrvatska udruga za disleksiju aktivna je u projektu sa HKD-u pod naslovom "Knjižnične usluge za osobe s posebnim potrebama- utvrđivanje problema čitanja i pisanja kod osoba s izrečenim odgojnim mjerama u RH".

Dana 23. studenog u OŠ Davorin Trstenjak, govorila sam Učiteljskom vijeću o individualiziranom pristupu učenju.

Došlo je do izmjene kod plaćanja članarine za EDA-u. Platili smo članarinu 120 EUR za ovu godinu uz dodatnih 0,25 EUR za svakog člana. Kako je Udruga otvorena za sve, tako se i povećala suma koju moramo platiti. Zato apeliramo na članove da obave svoju dužnost prema Udruzi i plaćaju članarinu koja nam pomaže u aktivnostima, jer nam je to jedini oblik financiranja. Po odluci Skupštine, Bilten šaljemo samo onima koji su platili članarinu.

Pozivamo Vas da se uključite u stvaranje novog Biltena, javite nam se, pišite nam o svome radu, o svojim iskustvima. Očekujemo Vašu suradnju!

Predsjednica HUD-a prof. Stanislava Leljak-Turžanski, logoped

IZLOŽENOST DJECE S DISLEKTIČNIM TEŠKOĆAMA RAZLIČITIM OBLICIMA ZANEMARIVANJA I ZLOSTAVLJANJA

Poznato je da su djeca s teškoćama u razvoju u prosjeku, dva do tri puta izloženija pojavi zlostavljanja u odnosu na djecu bez smetnji, kako unutar svojih obitelji, tako i unutar institucija. Neke su studije pokazale, kako je rang izloženosti mogućem zlostavljanju, različit za skupine djece s različitim smetnjama u razvoju.

Tako se u literaturu navodi podatak (studija Sallivana i Knutsona 2000, prema B. Divčić Opatija 2003), kako su djeca s poremećajima u ponašanju, 7 puta izloženija vjerojatnosti pojave fizičkog zlostavljanja, te 5,5 puta vjerojatnosti seksualnog zlostavljanja, u odnosu na skupinu

djece bez razvojnih teškoća. Djeca sa utvrđenim mentalnim deficitima su 4 puta izloženija pojavi svih oblika zlostavljanja, dok su gluha djeca, također 4 puta izloženija vjerojatnosti pojave fizičkog zlostavljanja, a 2 puta mogućem zanemarivanju. Skupina djece koja nas posebno zanima, su djeca sa smetnjama u razvoju govora i jezika, za koju je utvrđeno kako su čak 5 puta više izložena mogućnostima različitih vidova zanemarivanja, te 3 puta više pojavi seksualnog zlostavljanja.

Rizični čimbenici unutar obitelji, koji pogoduju pojavi zanemarivanja djeteta, prema Piant, England, Erickson 1989. jesu: impulsivnost i slaba kontrola agresije, potom eksterni lokus kontrole, te nisko samopoštovanje kod roditelja. Varijabla koja u najvećoj mjeri umanjuje pojavu mogućeg zanemarivanja, a naročito u obiteljima u kojima se nalaze djeca s posebnim potrebama, je količina i kvaliteta socijalne podrške. Pri tome, slaba komunikacija roditelja s djecom, predstavlja najveći rizik zanemarivanja. Potaknuto podacima navedenog istraživanja, Američko psihološko društvo donosi 2003 godine, Rezoluciju o zlostavljanju djece s posebnim potrebama, s ciljem sustavnog praćenja i suzbijanja navedenih pojava.

Naša iskustva pokazuju kako je vjerojatnost pojave zanemarivanja, kod djece s teškoćama čitanja i pisanja, moguća na različitim razinama, te ovisno o intenzitetu i trajanju traume, ostavlja kod djeteta veće ili manje posljedice. Zanemarivanje se pri tome odnosi na odgojno, medicinsko, obrazovno ili emocionalno uskraćivanje i lišavanje djeteta. Tu podrazumijevamo pravo djeteta s navedenim teškoćama, da pravovremeno bude uočeno kao rizično, te praćeno tijekom predškolskog perioda. Od najvećeg je značaja u navedenom periodu, uključivanje roditelja kao rehabilitatora u proces stimulacije pojedinih funkcija u razvoju, koje se u navedenom periodu rješavaju djetetu primjerenim, najčešće raznolikim igrovim aktivnostima. Sljedeće je pravo djeteta s teškoćama čitanja i pisanja da pravovremeno bude dijagnosticirano, najčešće krajem prvog ili tijekom drugog razreda. Dijagnostički postupak često uključuje timsku obradu djeteta, a trebao bi uključivati diferencijalnu dijagnostiku kao i otkrivanje eventualnih udruženih teškoća, budući o dobivenoj slici koja nam pokazuje i vrstu dislektičnih teškoća, ovisi daljnji tretman. Adekvatan obrazovni tretman djeteta s disleksijom, podrazumijeva individualizirani pristup u savladavanju nastavnog programa, na način koji će djetetu pružiti optimalan način napredovanja, kao i djelomičnog kompenziranja postojećih teškoća. Svako očekivanje po kojem bi

se dijete s teškoćama čitanja i pisanja trebalo prilagoditi zadanom programu, a u nemogućnosti da to ostvari, pojačavali bi se ponovljeni zahtjevi, predstavlja rizičnu situaciju za novi vid, emocionalnog zlostavljanja djeteta. Emocionalno zlostavljanje se odnosi na trajan oblik ponašanja odraslih osoba, koji podrazumijeva komunikaciju kojom onemogućavamo pravilan razvoj osobnosti djeteta. Najčešći oblici emocionalnog zlostavljanja djeteta prema D. Kocijan 2002. jesu: teroriziranje ili tretiranje djeteta kontinuiranim napadima koji stvaraju atmosferu napetosti i nelagode, ignoriranje i degradiranje djeteta, što uključuje i izostanak pozitivnih stimulacija, manipuliranje djetetom u svrhu zadovoljavanja vlastitih potreba, sarkazam, podrugivanje i ponižavanje, učestali verbalni napadi, kao i pritisak na dijete da brže odraste. Iz svega navedenog, više je nego jasno u kojim sve kritičnim trenucima odrastanja i obrazovanja djeca s teškoćama čitanja i pisanja predstavljaju rizičnu skupinu za pojavu jednog ili više oblika zanemarivanja i zlostavljanja. U bilo kojem od navedenih segmenata može doći do ozbiljnih propusta koji predstavljaju jedan od oblika zanemarivanja kojem je dijete bilo izloženo. Ponekad je međutim dovoljan i samo jedan od propusta, poput obrazovnog, pa da dijete trpi ozbiljne posljedice. Teško je osvjestiti kad pojedini oblici zanemarivanja počinju prelaziti u zlostavljanje, no u svakom slučaju, dijete će nam to jasno signalizirati sveukupnim svojim ponašanjem. Od neizmjerne je važnosti prisustvo makar jedne odrasle osobe koja svojim nastojanjima prekida za dijete, neizdržljivo stanje. Podatak koji govori o tome da izloženost djeteta jednom obliku zlostavljanja povećava rizik pojave nekog drugog oblika zlostavljanja i činjenica naše svakodnevice, koja nas navodi na ozbiljna preispitivanja i povećanu svjesnost o navedenom problemu. U protivnom krug se nastavlja, te pojedini oblici zlostavljanja samo mijenjaju imena, dok sudionici ostaju više manje isti.

psiholog Sanja Jusufbegović, prof.

LOGOPEDIJA I VIŠEJEZIČNOST: IZAZOV 21. stoljeća

Iz godine u godinu svjedoci smo sve veće potrebe za logopedskim radom. I dok su pojedina područja s kontinuumom jezično-govorno-glasovnih teškoća dobro definirana, a time i lako prepoznatljiva, ipak još je uvijek neprepoznatih i neodređenih pojava. Jedan je od takvih i fenomen *višejezičnosti*. I dok svi znamo prednosti koje donosi višejezičnost postoji i druga strana na koju ćemo se usmjeriti u ovom prikazu.

Hrvatska je višejezična zemlja i to na obje razine, okomitoj (hrvatski dijalekti) i vodoravnoj (tipološki i genetski različiti jezici npr. talijanski, mađarski, češki itd.). Dok u pojedinim sredinama povoljni kulturno-društveni čimbenici omogućavaju usvajanje obaju jezika (npr. talijanski i hrvatski u Istri), u drugim se pak kulturno-društveni čimbenici uspijevaju izolirati bez obzira na prostornu blizinu jezika (npr. mađarski jezik u Baranji), a u trećim su sredinama ti isti čimbenici u doticaju, ali s minimalnim ili čak nikakvim međuutjecajima (npr. romski jezici u Međimurju).

Većina nas ovih činjenica nije svjesna, kao ni činjenice da znatan broj djece koja žive u Hrvatskoj, u prvi doticaj s hrvatskim jezikom dolaze tek u školi. To ne znači da hrvatski jezik nikada nisu čuli, već da ne posjeduju nikakvo ili vrlo malo znanje hrvatskoga jezika. Na primjer, kod djece mađarskih ili romskih govornika mali je broj učenika djelomično dvojezičan pri čemu je mađarski ili romski dominantan jezik, a potpuno je uravnotežena dvojezičnost rijetka. Prema svojem bi određenju hrvatski toj djeci zapravo bio *strani jezik*, jer se strani jezik uči u školi ili specijaliziranoj ustanovi, svjesnim učenjem, razvijanjem prvenstveno znanja o jeziku, a znanje o materinskome trebalo bi olakšavati učenje stranoga jezika. Naravno, u našem slučaju to nije tako. Pridodajmo ovome i podatak da se sva djeca bez obzira da li im je hrvatski prvi, drugi, strani, materinski ili nematerinski jezik podučavaju zajedno po istom planu i programu i s istim udžbenicima i priručnicima. Suvišno je i naglašavati da su analize plana i programa te udžbenika i priručnika za hrvatski jezik u osnovnoj školi koje je proveo Laboratorij za psiholingvistička istraživanja pokazao niz nelogičnosti i neusklađenosti s jezičnim i spoznajnim mogućnostima djece kojima je hrvatski prvi i materinski jezik. Ako i hrvatski govornici uredna jezično-govorna razvoja imaju teškoća u svladavanju određenih jezičnih sadržaja ne samo u nastavi hrvatskoga jezika, već i u drugim školskim predmetima, jasno je kako tek ti isti sadržaji utječu na djecu s jezičnim teškoćama ili s disleksijom. Sve je ovo dovoljno da se zapitamo kako onda mađarski ili romski govornici nauče hrvatski jezik, ovladaju školskim zahtjevima te tko?, kako? i kada? otkriva jezične teškoće kod te djece?

Jednako kao i kod jednojezične, tako se i u dvojezične djece mogu pojaviti teškoće, odstupanja i kašnjenja u jezičnome razvoju. U tome je području dugo godina dominirala hipoteza "dvojezičnost - uzrok jezičnoga kašnjenja". Međutim, novija su istraživanja na primjer, francusko-engleske dvojezične djece pokazala da jednojezična i dvojezična djeca pokazuju iste

teškoće, prave iste pogreške te imaju istu "širinu" teškoća kao i jednojezična djeca s posebnim jezičnim teškoćama (Paradis i sur., 2003.). Ovim se nalazima, zapravo negira hipoteza da dvostruko jezično znanje uzrokuje jezične teškoće. Ako je to točno, a sve se više teorija i istraživanja s tim slaže, to znači rušenje zabluda da je dvojezičnost "štetna" za djecu koja pokazuju bilo kakve teškoće u jezičnome razvoju. Istraživači koji se danas bave primarno jezičnim teškoćama dvojezične djece, čak sve više naglašavaju sposobnost te djece da usprkos jezičnoj teškoći usvoje dva jezika.

Za kraj, vratimo se problemu višejezičnosti u Hrvatskoj. Postojeći sustav odgoja i obrazovanja u RH, iako pruža legislativno jednake mogućnosti za svu djecu, ipak nije dovoljno fleksibilan za potrebe nekih nacionalnih manjina, a posebno ne za specifične potrebe romske djece. Ministarstvo prosvjete i športa RH provelo je 2003. *Interventni tromjesečni pilot projekt predškolske dobi za romsku djecu* u kojem je među ostalim potvrđena potreba za nužnim uključivanjem psiholingvista i logopeda u rad s romskom djecom.

Kao jedini logoped i psiholingvist uključen u taj pilot projekt naišla sam na niz prepreka koji bi u dogledno vrijeme trebali biti riješeni, a dva su temeljna: lingvistička neopisanost romskih jezika, tj. dijalekta – u Hrvatskoj Romi govore dvama jezicima: *romani chib* i *ljimba d bjaš* koji nisu standardizirani, nemaju svoju gramatiku i pravopis, a pisana je tradicija oskudna neopisanost dječjega romskoga jezika – kako nema lingvističkog, kao temeljnog, tako nema ni psiholingvističkog opisa romskih jezika jer se sva psiholingvistička istraživanja temelje na dobro postavljenim lingvističkim opisima. Bez dobrih psiholingvističkih opisa nema ni valjanih opisa narušenoga jezičnoga razvoja.

Psiholingvistička znanja o procesu jednojezičnoga razvoja i pravilna tumačenja jezičnih poteškoća u jednojezične djece temelj su za objašnjavanje dvojezičnosti i jezičnih teškoća koje nastaju u procesu dvojezičnoga razvoja. Također, nužni su i temeljiti lingvistički opisi svih jezika koji su u procesu interferencije. Kako opisati i na temelju opisa teorijski pretpostavljati moguće poteškoće kod romske djece kada romski jezici nemaju vlastiti jezični opis? Ipak, logopedska jezična ispitivanja na testovima i materijalima za jednojezičnu djecu mogu poslužiti kao početni pokazatelji jezičnih teškoća. No, s donošenjem konačnih odluka treba biti i više nego oprezan. Za konačno postavljanje dijagnoze jezične teškoće kod dvojezične djece u Hrvatskoj, posebno u uvjetima romskih jezika koji nemaju svoj lingvistički i psiholingvistički opis, te vlastiti opis

jezičnih teškoća, treba obaviti puno jezičnih ispitivanja, dugo vremena promatrati dječji jezični razvoj te duže i sustavnije izložiti dijete logopedskoj terapiji. U protivnome se može stvoriti još negativniji učinak, a to je da svu dvojezičnu djecu proglasimo jezičnim teškoćama. Ne čini li vam se da je rad s jezičnim teškoćama višejezične djece u Hrvatskoj zaista, logopedski klinički i istraživački izazov 21. stoljeća?

mr. sc. Jelena Kuvač, Laboratorij za psiholingvistička istraživanja

Nekoliko zanimljivosti:

8. rujna je obilježen Međunarodni dan pismenosti.
iz svijeta:

1937 g. proglašen je Dan pismenosti

1965 g. pod pokroviteljstvom je UNESCO
862 mil. odraslih je nepismeno (dvije trećine su žene)

100 mil. djece nema mogućnost pohađati školu stanovništvo u Hrvatskoj:

2 % nema niti jedan razred osnovne škole
2 % ima nizak stupanj elementarne pismenosti (samo poznavanje čitanja i pisanja)

15 % s nezavršenom osnovnom školom

22 % ima samo osnovnu školu

11 % ima visoku stručnu spremu

OD 2003 g. U TIJEKU JE DESETLJEĆE PISMENOSTI.

RIGHTS OF DYSLEXIC CHILDREN
DISLEKSIJA I TEŠKOĆE ČITANJA I PISANJA U EUROPI

autori: Marta Bogdanowicz i H. Alan Sayles

tiskali: HARMONIA, Gdansk 2004

uredila EDA

Članak H. ALAN SAYLES

DISLEKSIJA I TEŠKOĆE ČITANJA I PISANJA

Osobe s disleksijom imaju problema s čitanjem i pisanjem, jer je disleksija teškoća u učenju jezika. One razvijaju jezik drugačije od ostalih. Istraživanja su pokazala da su razlike u strukturi mozga, organizaciji i funkcioniranju povezane sa teškoćama u razvijanju pisanog i govorenog jezika.

Disleksija je stanje prirođeno ljudskoj vrsti, i u neskladu je sa obrazovnim zahtjevima i društvom. Povezuju je s okruženjem. Različiti jezični, kulturni, povijesni i drugi faktori utječu na težinu disleksije i njenu posljedicu. Sveukupni učinci disleksije ovise o pojedinom jeziku, načinu sricanja i povezanosti grafema i fonema, ali i o različitim obrazovnim metodama i programima, te socijalno-kulturološkim uvjetima.

Disleksija je teškoća čitanja i pisanja i učenici s težom disleksijom imaju specifičnu teškoću u učenju, otežano im je korištenje tiskanog materijala, trebaju učinkovit pristup informacijama, te su spriječeni u višegodišnjem obrazovanju i zapošljavanju, bez primjerenog prilagođavanja i potpore.

Disleksija je priznata kao teškoća čitanja i pisanja prema međunarodnom medicinskom kriteriju ustanovljenom prema dijagnostičkom kriteriju Svjetske zdravstvene organizacije za istraživanje ICD-10 (Desetoj reviziji međunarodne statističke klasifikacije bolesti i povezanih zdravstvenih problema); u dijagnostičkom i statističkom priručniku Američke psihijatrijske udruge (4. izdanje, 1994.) u odjeljku 315.00, pod naslovom "Poremećaj kojeg se može dijagnosticirati u vrlo ranoj dobi, djetinjstvu ili adolescenciji-poremećaj u učenju"; DSM-IV raspravlja o poremećaju u čitanju, "gdje je dijete ispitano standardnim testom koji se provodi individualno, i djetetova sposobnost čitanja (točnost ili razumijevanje) znatno je niža nego što očekujemo s obzirom na godine, inteligenciju i obrazovanje." Također se navodi: "Poremećaj usporava akademsko napredovanje ili svakodnevno življenje."

Sposobnost čitanja i pisanja bitna je za uspješno uključivanje u europsko društvo. Važan stav **Međunarodne studije o pismenosti odraslih** (1994) je, "Pismenost je snažno povezana s prilikama u životu i blagostanjem. Utječe, na mogućnost zapošljavanja, češću nezaposlenost i financijska primanja."

KONVENCIJA UJEDINJENIH NARODA

U uvodu dokumenta Ujedinjenih naroda, "Konvencija Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima osoba s teškoćama čitanja i pisanja" (2002), potpisnice navode, "I mi kao većina uzrokuje puno problema ljudima s teškoćama čitanja i pisanja. Ne gradimo sredinu kako bi udovoljili razlikama koje nastaju zbog teškoća čitanja i pisanja. Ne mjenjamo naš obrazovni sustav, kako bismo prilagodili različite načine učenja." Ovo je priznanje u ime svih nas, zašto su osobe s teškoćama čitanja i pisanja i dalje izolirane.

Sam dokument čine brojne primjerene deklaracije o pravima osoba s teškoćama čitanja i pisanja. Npr. **članak 1** kaže, "Sve osobe, koje dobro čitaju ili su s teškoćama čitanja i pisanja, rođene su jednake, i imaju neotuđiva prava na život i dobrobit, prikladno obrazovanje i posao, te pravo na samoodređenje, samostalno življenje i pristup aktivnom sudjelovanju u svim aspektima društva".

Članak 13 kaže, "Društvo će prihvatiti sve što je potrebno da se ne diskriminira osoba s teškoćama čitanja i pisanja i osigurati im jednake uvjete i dobre prilike za njihovo uključivanje, nastavljanje i sudjelovanje u aktivnostima formalnog obrazovanja kroz cijelo školovanje"

Ovaj UN-ov dokument također tvrdi, "društvo mora prihvatiti da je svako dijete posebno sa svojim karakteristikama, interesima, sposobnostima i potrebama za učenjem, te obrazovanje mora biti prilagođeno tako da osigura informaciju o napredku i ponudi obrazovne programe koji poštuju raznolikost karakteristika i potreba djeteta." Disleksija može biti okarakterizirana kao različitost u učenju, kao i teškoće učenja.

Nakon objavljivanja UN-ovog dokumenta, "Konvencija Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima osoba s teškoćama čitanja i pisanja", Europski parlament izvjestio je, "ciljevi Konvencije UN-a je donošenje obaveznog zakona na međunarodnoj razini; davanje prioriteta osobama s posebnim potrebama na smjernicama programa; imati stalan program za nadziranje ljudskih prava djece s teškoćama čitanja i pisanja i organizacija; te u osnivanju nacionalnih i međunarodnih smjernica i tijela koja utječu na njih".

Ovi dokumenti su iznimno značajni za utemeljenje prava osoba s disleksijom i osiguranje osnove u svim zemljama u donošenju zakona za zaštitu osoba s teškoćama čitanja i pisanja i/ili posebnim obrazovnim potrebama. Dalju potporu osigurao je UNESCO 1994.- sponzoriranjem Svjetske konferencije o obrazovanju učenika s posebnim potrebama.

SALAMANCA, 1994

Prošlo je više od deset godina od održavanja Svjetske konferencije o obrazovanju učenika s posebnim potrebama u Salamanci, u Španjolskoj.

Zaključci tog sastanka iz 1994.g, na kojem su prisustvovali sudionici iz 92 zemlje i 25 međunarodnih organizacija, objavljen je u dva UNESCO-va dokumenta, "**izjava u Salamanci o principima, stavu i praksi u obrazovanju učenika sa specijalnim potrebama**" i "**Okvirni program za rad u obrazovanju učenika s posebnim potrebama**".

Ova konferencija je reafirmirala pravo na obrazovanje svakom pojedincu, kako je zacrtano u UN-ovoj Svjetskoj deklaraciji o pravima čovjeka iz 1948.g, te obnovila obećanje i osigurala pravo svakome, bez obzira na individualne razlike, koje

je dala svjetska zajednica na konferenciji "Obrazovanje za sve" u Tajlandu 1990.

Ovi dokumenti predstavljaju usaglašavanje mišljenja u cijelom svijetu o budućim smjernicama za obrazovanje osoba s posebnim potrebama i podržavaju u svim zemljama donošenje zakona o obrazovanju osoba s posebnim potrebama.

Potpisnice UNESCO-ove izjave u Salamanci složile su se da se svako dijete razlikuje po svojim karakteristikama, interesima, sposobnostima i potrebama učenja, te da svi obrazovni sustavi trebaju biti takvi da uzmu u obzir široku raznolikost ovih karakteristika i potreba.

Neke smjernice iz Salamanke koje su naročito primjerene osobama s disleksijom uključuju:
u 21 - voditi brigu o individualnim razlikama
u 28 - prilagođavati potrebama djeteta
u 29 - osiguravati dodatnu pomoć i potporu djeci koja to zahtijevaju
u 31 - prepoznati teškoće i pomagati učenicima u njihovom prevladavanju
u 42 - adekvatno obučavati i stručno usavršavati učitelje

U dokumentu "**Okvirni program za rad u obrazovanju učenika s posebnim potrebama**", izraz "obrazovanje s posebnim potrebama" odnosi se na djecu i mladež čije su potrebe iznad potreba osoba s teškoćama čitanja i pisanja ili teškoćama u učenju.

DVA MODELA TEŠKOĆE ČITANJA I PISANJA

Postoje dva osnovna modela teškoća čitanja i pisanja: "medicinski model" i "društveni model". "Medicinski model" gleda na teškoće čitanja i pisanja kao na osobni problem, izravno uzrokovan bolešću, nesrećom ili nekim drugim zdravstvenim stanjem, te će se poboljšati medicinskim tretmanom. To je tradicionalno viđenje teškoće čitanja i pisanja i činjenica je da je pojedinac "oštećen"; da pojedinac ima problem. Žarište treba biti "izlječenje" ili smanjenje oštećenja. Podrazumijeva se da osobe s teškoćama čitanja i pisanja moraju liječiti, promijeniti, poboljšati ili učiniti "normalnima", kako bi se uklopile u društvo.

"Društveni model", za razliku od "medicinskog", vidi teškoće čitanja i pisanja, ne kao prirodno svojstvo osobe, nego je rezultat utjecaja okoline na pojedinca, te njegovih društvenih izgrađivanja i vjerovanja, koje diskriminira osobu s teškoćama čitanja i pisanja. Tada je teškoća čitanja i pisanja gubitak i ograničava sudjelovanje u društvu na istoj razini s ostalima, zbog društvenih i okolnih prepreka. Poremećaji često uzrokuju tim

osobama prave teškoće, ali one nisu jedini problem. Prepreke koje postoje u društvu uzrokuju glavne probleme.

Tri glavne prepreke za osobe s disleksijom su:
Okolina- nepristupačna komunikacija i pisani jezik
Stavovi- stereotipi, diskriminacija i predrasude
Organizacija- procedura i praksa koje su nefleksibilne.

Ove prepreke mogu "eliminirati" osobe s disleksijom. Međutim, kad se prepreke uklone ili smanje, kroz rano otkrivanje, prikladnu intervenciju i potporu, osobe s disleksijom moći će potpuno i aktivno sudjelovati u obrazovanju i društvu.

Zakonodavstvo i obrazovanje moraju jamčiti pravo osobama s disleksijom da imaju adekvatan oblik obrazovanja koji im omogućava postizanje punog potencijala bez obzira na teškoće. Međutim, kako su u zakonodavstvu i obrazovanju ta prava utemeljena kod svakog naroda posebno, diljem Europe postoje velike razlike.

"Društveni model" podrazumijeva da smjernice trebaju biti usmjerene na uklanjanje prepreka i potpuno sudjelovanje osobe s disleksijom, prije nego nastane problem. Trebalo bi prvo otkriti okolnosti u kojima se te osobe nalaze, prije nego samu osobu s disleksijom.

Traženje da se mjenjaju stavovi i opći načini ponašanja, ne definiraju teškoću čitanja i pisanja, iako se moraju pridržavati sporne točke definicije, kako bi bile korisne. "Društveni model" može jako utjecati na definiranje teškoće čitanja i pisanja u tom smislu.

2003 g. Europska komisija je uporedila definiciju teškoće čitanja i pisanja u zemljama Europe. Ova opsežna studija analizirala je i procijenila vezu alternativnih definicija teškoće čitanja i pisanja prema smjernicama za osobe s teškoćama čitanja i pisanja. Jasno je pokazala da definicija onoga što predstavlja teškoće čitanja i pisanja, pokazuje kako su osobe s teškoćama čitanja i pisanja prihvaćene, i kako se s njima postupa u društvenim službama i ostalim organizacijama.

Definicije i kriteriji za određivanje teškoće čitanja i pisanja koje se nalaze u nacionalnom zakonodavstvu i društvenim službama, veoma se razlikuju kod tih 15 članica EU. Ta razlika može stvoriti veliku prepreku u uzajamnom prepoznavanju teškoće čitanja i pisanja, te posebno kako joj se pristupa u specijalnim službama i kakve imaju pogodnosti.

Europska federacija (2003) predložila je da se ne koristi definicija teškoća čitanja i pisanja. Ona predlaže da se utemelje opća prava, potencijalno važeća za svakog građanina, ali vjerojatno od najveće važnosti za one s teškoćama čitanja i pisanja. Primjeri takvog stava, koji bi pomogli učenicima s disleksijom, je slobodan izbor i provođenje usmenog ispitivanja u školi ili upotreba pomoćne tehnologije. Treba ih zaštititi protiv diskriminacije (pravo da se s njima ne postupa samovoljno i nepravedno), osobito je važna osobama s disleksijom.

ZAJEDNIČKE KARAKTERISTIKE STAVOVA I PRAKSE U EU

Europski parlament podupire "društveni model" teškoće čitanja i pisanja i želi smanjiti utjecaj društvene i fizičke okoline na teškoće čitanja i pisanja. Međutim, EU osigurava da se otkriju pojedinci s teškoćama čitanja i pisanja i uključe ih u adekvatno školovanje.

Kod ovih 25 članica EU postoje značajne razlike u definiranju teškoća čitanja i pisanja i posebnim obrazovnim potrebama. Danska, definira samo jedan od dva tipa posebnih potreba. Poljska koristi deset ili više kategorija. Pa ipak većina zemalja definira šest do deset tipova posebnih potreba. Te razlike su jako povezane s administrativnim, financijskim i proceduralnim propisima i nemaju utjecaj na slučajeve i tipove teškoća čitanja i pisanja ili posebnih obrazovnih potreba u tim zemljama.

Sadašnja namjera zemalja članica EU je podupiranje "društvenog modela" teškoća čitanja i pisanja i stalno se zalaže uključivati učenike sa posebnim obrazovnim potrebama u matične škole, zapošljavati stručne suradnike, osigurati učiteljima različite, materijale, opremu i edukaciju.

EU razlikuje tri kategorije pristupa:

Kategorija 1: one-track approach (jednosmjerni pristup)

Zemlje koje imaju stav i praksu uključivati sve učenike u matične škole su Cipar, Grčka, Island, Norveška, Portugal, Španjolska i Švedska.

Kategorija 2: multi-track approach (višesmjerni pristup)

Zemlje koje nude dva sustava: opće ili obrazovanje s posebnim potrebama su Austrija, Češka, Danska, Estoniju, Finska, Francuska, Irska, Latvija, Lihtenštajn, Litva, Poljska, Slovačka, Slovenija i Ujedinjeno Kraljevstvo.

Kategorija 3: two-track approach (dvosmjerni pristup)

Zemlje u kojima postoje dva različita obrazovna sustava: učenici s posebnim obrazovnim potrebama obično su smješteni u posebne

razrede ili posebne škole, nalazima u Belgiji i Švicarskoj. (N.b.Njemačka i Nizozemska su u procesu mijenjanja iz dvosmjernog pristupa = two-track u višesmjerni pristup = multi-track system.)

PRIMJER ZAKONODAVSTVA I POLITIKE

U Irskoj, u zakonskom prijedlogu obrazovanja osoba s posebnim potrebama navodi se :

“posebne obrazovne potrebe osobe, je ograničavanje te osobe da sudjeluje i obrazuje se na uštrb fizičkog, osjetilnog i duševnog zdravlja ili teškoće čitanja i pisanja, učenja, ili bilo koji drugi poremećaj, kod kojih je posljedica da je učenje osobe drugačije i trebaju se proanalizirati i uskladiti svi slični nazivi.”

Iako disleksija nije posebno spomenuta u irskom zakonu, prava osoba s disleksijom zajamčena su izrazom ***“ili bilo koji drugi poremećaj, kod kojih je posljedica da je učenje osobe drugačije od osobe koja nema taj poremećaj.”*** Ovo obuhvaća specifičnu teškoću učenja - disleksiju.

Drugi dokumenti (ne zakonodavstvo) irskog Ministarstva obrazovanja i znanosti nude definiciju disleksije “disleksija se očituje u specifičnim teškoćama u učenju, povezanih sa stjecanjem osnovnih vještina čitanja, sricanja i/ili pisanja. Takve teškoće nisu očekivane u ostalim sposobnostima i obrazovanju pojedinca. Disleksija se može tretirati na neurološkoj, kognitivnoj i bihevioralnoj razini. Karakterizira je neuspješno obrađivanje informacija, uključujući teškoće u fonološkoj obradi, radnoj memoriji, brzom imenovanju i automatizaciji osnovnih vještina. Također se mogu javiti teškoće u organizaciji, povezivanju i motoričkim vještinama.”

Taj dokument prepoznaje teškoće u učenju koje proizlaze iz disleksije:

- pojavljuju se tijekom cijelog života, manifestiraju se na različite načine, u različitoj dobi;
- postoje zajedno sa teškoćama u matematici;
- povezane su s teškoćama u ranom učenju jezika;
- smanjuju se pravodobnim tretmanom;
- pojačavaju se ili smanjuju ovisno o faktorima okoline;
- pojavljuju se u svim društveno-ekonomskim okolnostima;
- povezane su s ostalim teškoćama u učenju, kao što je poremećaj nedostatka pažnje; mogu i ne moraju predstavljati primarnu teškoću.

Iako ne spominje disleksiju (ili bilo koji drugi poremećaj), zakonodavstvo ipak daje zakonska prava osobama s disleksijom. Dokument predlaže

definiciju disleksije i traži intervenciju u obrazovnom sustavu.

INTEGRIRANO OBRAZOVANJE

Pojavilo se opće mišljenje da djeca i mladi ljudi s posebnim obrazovnim potrebama trebaju biti uključeni u obrazovne programe napravljene za većinu djece. To je dovelo do ideje integriranih škola. Izazov s kojim je suočena integrirana škola je razvoj pedagogije za uspješno obrazovanje sve djece.

Obrazovanje s posebnim potrebama, pridržava se principa pedagogije, da koristi svoj djeci. Pretpostavlja se da su razlike među djecom normalne i da se učenje mora prilagoditi djetetu, prije nego se to dijete dijagnostičira prema unaprijed određenim pretpostavkama, i odluči o njegovom tipu školovanja. Pedagogija koja prati dijete korisna je svim učenicima, a i djeci s disleksijom i društvu kao cjelini.

1. Obrazovne smjernice trebaju priznati da svaki pojedinac ima svoje karakteristike, interese, sposobnosti i potrebe za obrazovanjem, te da obrazovni sustavi trebaju biti konstruirani tako da osiguraju informaciju o napredku i prilagode obrazovne programe kako bi obuhvatili raznolikost ovih karakteristika i potreba.

2. Smjernice za život i posao, npr. treba donijeti zakon koji neće diskriminirati osobu s disleksijom; trebaju osigurati da nijedan pojedinac ne bude isključen ili kažnjen zato što uči na drugačiji način.

3. Sve smjernice trebaju odražavati ova prava bez obzira koji je djetetu materinji jezik.

DESET OSNOVNIH PRAVILA ZA INTEGRIRANO OBRAZOVANJE

Integrirano obrazovanje podupire "društveni model" teškoće čitanja i pisanja, ali za uspješno uključivanje učenika s teškoćama čitanja i pisanja, obrazovni sustav treba mijenjati. "Društveni model" se odnosi prema teškoćama čitanja i pisanja na integriraniji način od tradicionalnog "medicinskog modela". Osim toga, u zakonu je veće priznavanje "prava" osoba s teškoćama čitanja i pisanja.

Dolje je navedeno deset principa kojih se treba pridržavati radi uspješnog uključivanja u školu osoba s disleksijom.

1. Cijela škola, multidisciplinarni pristup- Cijela škola treba raditi na otkrivanju i upoznavanju potreba učenika s disleksijom, treba

ga planirati i provoditi u svim razredima, te treba uključiti učenike, roditelje, učitelje, upravu i stručno-razvojnu službu.

2. Uključivanje svih učitelja- Svi razredni i predmetni nastavnici trebaju biti direktno uključeni u prepoznavanje mogućih teškoća u učenju djece s disleksijom i pomagati učenicima koji su pokazali teškoće u učenju.

3. Rana i stupnjevita intervencija - Teškoće u učenju trebaju biti prepoznate u prvim godinama školovanja, a po potrebi tijekom cijelog života može ih se nadopunjavati ili ispravljati.

4. Stalna potpora i pomoć – Stalna potpora i pomoć povezani su sa stupnjem i težinom teškoća u učenju.

5. Treba obratiti pažnju na individualne potrebe učenja-Planiranje programa i priprema za učenike s disleksijom treba biti usmjereno na potrebu učenja pojedinca

6. Odgovornost i transparentnost – Način rada unutar obrazovnog sustava za učenika s disleksijom treba biti jasno definiran a osobe odgovorne za provođenje takvog rada trebaju biti određene.

7. Integracija-Učenici s disleksijom trebaju imati isto obrazovanje kao i ostali učenici

8. Integracija roditelja- Roditelji/skrbnici trebaju biti direktno uključeni u donošenje odluka o obrazovnim potrebama njihovog djeteta, te u realizaciji tih potreba.

9. Sustav - široki pristup-Priprema za potrebe učenika s disleksijom treba biti napravljena na svim razinama unutar obrazovnog sustava.

10. Jednakost i ne-diskriminacija - Treba se držati principa jednakosti i ne-diskriminirati učenike, uključujući i one s disleksijom.

INTEGRACIJA NASUPROT INDIVIDUALIZACIJI

Diljem Europe u porastu je tendencija prema integriranom obrazovanju ili "pripadanju matičnoj školi" ali također raste i svjesnost o koristi individualiziranom pristupu djece s disleksijom. Dok integrirana, prikladno opremljena učionica može osigurati bitnu potporu učeniku s disleksijom, činjenica je da je manjina učenika toliko "onesposobljena" svojom disleksijom da integrirana učionica ne može ukloniti sve zapreke. Takvi učenici zahtijevaju posebnu individualiziranu pomoć, koja im može biti dostupna jedino na ponuđenom načinu rada, to

jest u posebnom razredu ili školi za učenike s disleksijom.

Moramo imati na umu da je bavljenje s disleksijom problem koji uključuje stvarnu djecu. Disleksija nije samo znanstvena zagonetka. Postoji izuzetna potreba za pružanjem individualizirane pomoći toj djeci unutar obrazovnog sustava. Disleksija se očituje u kontinuiranim teškoćama, pa tako mora postojati i stalna briga.

Prevela Valentina Štimac, apsolvant Učiteljske akademije

FORUM HRVATSKE UDRUGE ZA DISLEKSIJU

Na Internet stranici Hrvatske udruge za disleksiju www.hud.hr već dvije godine uspješno djeluje Forum.

Ideja Foruma je razmjena iskustava i znanja, mišljenja i informacija osoba sa disleksijom, roditelja djece sa disleksijom, logopeda, učitelja i svih onih koji su na neki način povezani sa disleksijom.

Najviše nam se javljaju roditelji djece sa disleksijom. Forum im omogućava osjetiti povezanost s roditeljima koji dijele sličnu problematiku i u tom smislu im predstavlja podršku.

Najčešće teme koje se pojavljuju u Forumu su sljedeće :

- dijagnosticiranje disleksije - kome se obratiti
- kako pomoći djetetu kao roditelj, na koji način pristupiti djetetovim teškoćama, kako vježbati i učiti s njime
- koja su prava djece sa disleksijom u osnovnim i srednjim školama, te na koji način ih ostvariti
- pitanja vezana uz stručnu literaturu o disleksiji (preporuke knjiga, gdje ih kupiti) i edukativnim seminarima.

Analizom poruka uočava se problematika vezana uz disleksiju na sljedećim područjima : - otkrivanje i dijagnostika disleksije

- terapija disleksije
- škola
- obitelj

Otkrivanje disleksije odnosi se na rano prepoznavanje disleksije. U predškolskoj dobi ili pri upisu djece u školu ne postoji još sustavno otkrivanje disleksije. Većina osnovnih škola i dječjih vrtića nema logopeda.

Mnogi gradovi nemaju stručnjaka koji bi dijagnosticirao disleksiju.

Na području **terapije disleksije** problematika je vezana uz nedostatak logopeda kojih je još uvijek premalo, posebno u pojedinim Županijama, ili se na terapiju dugo čeka.

Sa sljedećim problemima susrećemo se u školama :

- učitelji, nastavnici i stručni suradnici su nedovoljno educirani o disleksiji
- posebni oblici odgoja i obrazovanja prema Pravilniku o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju gdje se pod točkom 3. navode i smetnje u području čitanja (disleksija, aleksija), pisanja (disgrafija, agrafija) i računanja (diskalkulija, akalkulija) u mnogim se školama ne provode adekvatno zbog nedovoljne educiranosti učitelja. Taj problem je naročito izražen u višim razredima osnovne škole kada dijete iz svakog predmeta ima drugog nastavnika.
- školski udžbenici i nastavna pomagala nisu prilagođena djeci sa disleksijom
- pri upisu u srednje škole djeca sa disleksijom su radi slabijih ocjena ograničena u izboru srednjoškolskog obrazovanja.

U obiteljima je najveći problem nedovoljna educiranost roditelja o disleksiji. Tome pridonosi i premalo organiziranih edukacija i nedostatak literature. Također je česta pojava loše suradnje između škole i roditelja.

Forum se kao vid Internet komunikacije pokazao korisnim za isticanje problematike disleksije na osnovu konkretnih osobnih iskustava ljudi. Roditelji vrlo pozitivno reagiraju na postojanje Foruma i aktivnosti Hrvatske udruge za disleksiju.

prof. Željka Blažinović, logoped

ŽIVOT KROZ OGLEDALO

Mala Morana se jako žurila na svijet. Tri tjedna prije već je pjevala. Mislila je da je život na zemlji nešto predivno i najlijepše na svijetu. Igrala se, i bila je jako privržena mami. Došao je dan kada je krenula u vrtić. Tamo joj se nije baš sviđjelo. Druga djeca je nisu voljela. Morana nije željela crtati, to joj jednostavno nije išlo od ruke. Još je u nekim stvarima bila drugačija. Pred polazak u školu mama je uvjerala da Morani ne ide lijepo bojanje bojanke i da je jako tužna što joj bojica ide preko crte. Nije htjela računati, kad ju je mama pitala koliko u slikovnici ima ptičica, nije htjela odgovoriti i rađe bi rekla «ne moraš mi čitati mama». Pravi Moranini problemi počeli su u školi.

Prvi razred pohađala je O.Š. Stjepana Bencekovića u Horvatima. Imala je prekrasnu učiteljicu koja se puno zalagala. No djeca su bila nepodnošljiva, zadirkivali su je, ponekad je dobila po glavi, jedna curica stalno ju je ucjenjivala i Morana se jako nje bojala. U prvom razredu Morani je dijagnosticirana disleksija i disgrafija. Mama i tata odlučili su Moranu poslati u grad. U jutro bi morana s tatom išla u grad i navečer bi se s njim vraćala. Ta gradska škola zove se O.Š.Trnsko. Tamo je Morana imala problema sa učenicima ali i sa učiteljicama, tu je bio pravi pakao za Moranu. Učiteljica je govorila da je lijena da ona može, prilagođeni program je bio samo na papiru, učiteljica ga nije provodila. Tako je to bilo sve do 5 razreda. Mama i Morana krenule su tražiti bolju školu. Prvo je mama mislila Moranu upisati u Walborf školu ali tamo nas nisu primili. Nakon kraćeg traženja Morana je bila upisana u O.Š. Suvag. To joj je bio melem za dušu. Dobila je prvu peticu, zatim su petice počele pljuštati. Morana je sa prevelikom lakoćm izvršavala školske obaveze. Nakon 5 i 6 razreda školovanja u Suvagu Morana je krenula u O.Š. Davorin Trstenjak. Tamo joj je bilo mnogo teže ali poslije škole pomagali su joj logopedi, logopedi su kontaktirali sa profesorima, a učenici nisu toliko bili loši. Nije bilo tu prijateljstva ali Moranu ipak nisu toliko zadirkivali. Poslije osnovne Morana je željela upisati srednju školu za medicinske sestre. Upisala ju je izravno. Postala je učenica srednje škole za medicinske sestre Vrapče. Tamo se isto borila za svoja prava, profesori su uglavnom bili OK, ali učenici su strašno zamjerali što je molila ako može pisati malo duže kontrolni, ako je malo zaostala s lektinom da ne mora raditi referat iz te lektire baš tog datuma, da joj se toleriraju pravopisne greške (b i d, a i o, v i r). Bilo joj je teško ali završila je školu sa vrlo dobrim i to bez jednog jedinog popravnog. Matura je bila jako teška ail Morana ju je lijepo naučila dobila je vrlo dobar. Struku je imala odličan, uspjela je! Zatim je htjela upisati ERF- smjer logoped, učila je dan i noć od mature do prijamnog, ali nije uspjela, bila je oko 13 ispod crte. Zadala si je preveliki zalogaj. Kada je pala nije se lako digla na noge, ali ipak krenula je. Pokušala je srediti staž u bolnici koji moramo imati ako želimo položiti državni ispit. No tu je isto zakazalo. Morana je bila izgubljena! Što sad? Za što da se bori? Krenula je u autoškolu i položila ispite, sada vozim.

Danas je bilo savjetovanje HUD-a. Pojadala sam se tamo kako sam proživjela školovanje. Na to me pitala gospođa što ja tu radim? Malo sam se lecnula. Što ja ustvari tu radim – pitala sam se. Prošla sam bitku sa školom, savjetovanja mi ne trebaju više o vezi škole.....

ZNAM zašto sam tu među vama! U predavanjima nalazim sebe, okolo mene su ljudi koji imaju slične probleme kao što sam ja imala, dajem podršku, pomažem drugima..... To me čini sretnom i ispunjenom. Uostalom sve što činim, sve što učim je vezano uz pomoć i sreću drugih ljudi, ja sam sretna najviše na svijetu kada nekom pomognem.

Život, koliko je god rat na bojišnici prekrasan je. Zamislite jednu livadu u proljeće, cvijeće je udahnuo život. Cvijeće su svakidašnji ljudi, a mi koji se borimo smo leptiri u najrazličitijim bojama, slijetamo na cvijetove i prenosimo im poruku. Poruku kako pomoći i kako biti solidaran.

Za kraj imam pitanje. Leptirići koji ste završili bitke kroz školu gdje ste? Zar ste izgubili krila? Ja sam često sama na predavanjima, ali kad netko dođe osjećam se jačom. Dođite i borite se za druge koji vode bitke. Ne sramite se što ste drugačiji. Borimo se zavedno, zajedno smo jači.

Morana Petrovski

BILTEN IZDAJE:

Hrvatska udruga za disleksiju
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb, Kušlanova 59a

Urednica: Stanislava Leljak-Turžanski, predsjednica

Uredništvo: Karmela Krušlin, dopredsjednica

Gordana Baričević Nada Lovrić

Emica Farago Ljiljana Petrovski

Ana Kalčić Maja Rački

Mirjana Lenček-Vancaš

Izlazi 2 puta godišnje. Naklada 500 primjeraka.

BILTEN JE BESPLATAN

HUD

Hrvatska udruga za disleksiju
Kušlanova 59a, 10000 Zagreb

tel: 01/2338-022, fax: 01/2333-360
091/568-1009

(dežurstvo srijedom od 18 do 19 sati)

žiro račun 2390001-1100134271

web stranica: www.hud.hr na kojoj postoji forum gdje možete

uputiti svoja pitanja

Međunarodna savjetovanja:

CYPRUS: 14 – 16.07. 2005, Limassol
3rd International Conference on Multilingualism
and Dyslexia
EDA/British Dys.Assoc./International Dys.Assoc./
Cyprus Dyslexia Association
kalia.k@highwaycommunications.com

GERMANY: 21 – 25.09.2005, Berlin
Bundesverband Legastenie e.V.
info@bvl-hannover.de

**Ugodne Božićne
blagdane i sretnu
2005 godinu želi
Vam Hrvatska
udruga za
disleksiju!**

